

Сергій Кисельов,

кандидат філософських наук, доцент кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

sok@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0008-7427-6284>

Дарія Сингаєвська,

аспірантка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

dariia.synhaievska@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0951-9821>

МИР ЯК ІЛЛОКУТИВНИЙ ТА ПРОПОЗИЦІЙНИЙ АКТИ: ПЕРФОРМАТИВНА СИЛА ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

*Чим ближче ми підходимо до небезпеки, тим яскравіше
починають світитися шляхи до рятівного.*

(Heidegger, 1977, p. 14)

Російська агресія супроти України у 2014 та 2022 роках збігається з періодами, коли США очолювали представники Демократичної партії — адміністрації Барака Обами та Джо Байдена. Цей факт, хоч і не відображає каузальний зв'язок, все ж окреслює важливу тенденцію: у взаємодії з демократичними режимами, які прагнуть передбачувано знизити витрати своєї політики, авторитарні режими вдаються до їх непередбачуваного підвищення; в той час як демократії орієнтовані на деескалацію, раціональність і передбачуваність, авторитарні держави підвищують ризики. Відтак, перші опиняються в позиції реакції на ініціативу з боку тих, хто інструменталізує ризик для збереження режиму: «Асиметрія пов'язана з тим, що внутрішні витрати стосуються того, хто

приймає рішення, тоді як зовнішні ризики передбачають, для кого ці рішення приймаються» (Sartori, 1975, p. 133). Авторитарний режим діє в логіці «гравця першого ходу»: ініціює напругу, визначає ритм, будучи «непередбачувано присутнім і відсутнім, іноді втручаючись у справи і суперечки, щоб визначити результат, а іноді знімаючи з себе відповідальність і відмовляючись виконувати рішення» (Dwyer, 2023, pp. 154–155) та змушуючи іншого гравця зрештою реагувати. Нещодавні дослідження Дугласа Гіблера та Марка Хатчісона свідчать про те, що «демократії, як правило, менш схильні відступати перед автократіями в публічних суперечках щодо нетериторіальних питань, але, коли вони втягуються в територіальні питання, демократії фактично схильні до деескалації ворожнечі, відступаючи від своїх первинних дій у суперечці» (Gibler & Hutchison, 2013, p. 889).

У цьому сенсі постать Дональда Трампа є симптоматичною, адже він сам прагне управляти непередбачуваністю, зокрема встановлювати темпоральну рамку екстремальних ситуацій («я б закінчив цю війну за один день» (Independent, 2023)) і вже власноруч створювати події, на які інші повинні реагувати («я не виключаю жодних варіантів дій щодо приєднання Гренландії» (NBC, 2025)).

Трампізм можна осмислювати як феномен, що виростає з внутрішньої напруги між двома вимірами, які, за Френсісом Фукуямою, є фундаментальними для політичного порядку: ізотімією — прагненням до рівного визнання, та мегалотімією — прагненням до визнання переваги (Fukuyama, 1992, pp. 181–182). Ліберальна демократія, з її наголосом на універсальних правах індивіда, інституціоналізувала ізотімію як свій моральний імператив. Варто зазначити, слідом за К. Ясперсом, що немає остаточної стадії демократії і політичної свободи, при якій усі були б задоволені. Водночас «йдеться не про незавершеність демократичної революції, тобто про те, що благословення свободи і рівності не поширилися на всіх людей. Скоріше, незадоволення виникає саме там, де

демократія тріумфувала найповніше: це незадоволення свободою і рівністю» (Fukuyama, 1992, р. 334). Компенсаторні заходи, такі як «позитивна» дискримінація, створили нові підстави для ресентименту та нерівності. Цей процес породив дві реактивні групи трампістського дискурсу, аби «виправити шкоду, яку сучасний лібералізм завдав людській гордості і самоствердженню» (Fukuyama, 1992, р. 189):

1. **Ресентимент виключених** — ті, кого або фактично виключено з економічної і соціальної участі, або хто сприймає політику позитивної дискримінації як форму несправедливої переваги інших.
2. **Меритократичний протест** — представники середнього та вищого класу, які вважають рівність гальмом справедливого розподілу.

Тобто, трампістський ресентимент — це водночас і боротьба за стару мегалотімію («Make America Great Again»), і протест проти ізотимічної ліволіберальної політики визнання. У цьому протесті Д. Трамп часто керується не істинністю того, як має бути, а сприйняттям сказаного. Приміром, коли Д. Трамп каже «Україні не слід було цього починати» (BBC, 2025), питання не у змісті сказаного, а у тому, яке ставлення до сказаного він прагне сформувати.

Відповідно до теорії мовленневих актів, зокрема внеску Джона Сьорла (Searle, 1976, р. 24), маємо такий поділ:

I Акт вимовляння — фізичний акт вимовляння (морфеми, речення). Водночас Джон Сьорл відкидає розрізнення Джона Остіна, представлене у роботі «Як робити речі за допомогою слів», між локутивними та іллокутивними актами, оскільки вважає, що немає «чистих» актів локуції;

II Пропозиційний акт — акт передачі змісту через референцію та предикацію;

III Іллокутивний акт — акт створення ставлення до сказаного (ствердження, запитання, наказ, обіцянка тощо).

Надалі наведемо два приклади мовленневих актів Д. Трампа та співвідношення іллокутивних та пропозиційних їх складових.

Приклад 1. «Якби я був президентом, я б закінчив цю війну за один день, 24 години» (Independent, 2023).

Пропозиційний акт (зміст): твердження про змогу Д. Трампа змусити Росію та Україну припинити бойові дії протягом 24 годин за його посередництва.

Іллокутивний акт (бажане ставлення, створюване цим висловлюванням): «guy of high politics» — позиціювання себе як «deal maker», здатного вирішувати надскладні проблеми швидко на відміну від політичних конкурентів.

Приклад 2. «Ця війна між Росією та Україною ніколи б не сталася, якби я був вашим президентом» (AP, 2024).

Пропозиційний акт: контрфактичне твердження про те, що його перебування на посаді президента США гарантовано запобігло б повномасштабному вторгненню Росії на територію України.

Іллокутивний акт: демонстрація (уявної) сили — створення образу сильного лідера, сама присутність якого нібито стримувала агресію Росії.

Використовуючи теорію мовленнєвих актів, також бачимо, що під одним і тим самим поняттям «мир» розуміються різні пропозиційні та іллокутивні акти. У випадку України, пропозиційний зміст миру базується на міжнародному праві та принципі справедливості. Йдеться про повне відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів 1991 року, беззастережне виведення всіх російських військ, притягнення до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах, виплату репарацій Росією та надання гарантій безпеки Україні, зокрема у вигляді членства в НАТО. Такий підхід передбачає справедливий і тривалий мир, який не є результатом капітуляції чи заморожування конфлікту, а відновлює правопорядок і підтверджує суверенітет. У розрізі іллокутивних актів це висловлено заклик до міжнародної спільноти по допомогу (військову, фінансову, гуманітарну), посилення санкцій проти РФ; ствердженням російської агресії, порушення міжнародного права, вчинених злочинів проти людяності; відкиданні російських ультиматумів.

Натомість у російському політичному дискурсі мир у пропозиційних актах передбачає визнання анексованих територій як частини Росії, нейтральний статус України та її демілітаризацію, «денацифікацію», скасування санкцій. У цьому контексті іллокутивні акти включають ультимативні вимоги до Києва, декларації про досягнення цілей «спецоперації», звинувачення України й Заходу в русофобії та «нацизмі».

Водночас Д. Трамп позиціонує мир не як прагнення до справедливого миру на основі міжнародного права, а як ринкове бажання укласти швидко угоду. Іллокутивно ці висловлювання функціонували як акти запевнення, спрямовані на формування певного образу «миротворця», за яким пропозиційний зміст є мінливим. У цьому сенсі Д. Трамп не слідує нормі; у його мовленнєвих актах порушується еквілібріум між мовним знаком та позамовною дійсністю.

Список використаних джерел

- AP. (2024). Trump says Ukraine conflict “never would have happened” if he were president. <https://newsroom.ap.org/editorial-photos-videos/detail?itemid=02f4e38c83dd4d2198b8eca220bd791d> (дата доступу: 23.04.2025).
- BBC. (2025). Чому заяви Трампа про війну в Україні та рейтинг Зеленського неправдиві — фактчек BBC. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjd3kpp87dno> (дата доступу: 23.04.2025).
- Dwyer, M. (2023). The Role of Unpredictability in Maintaining Control of the Security Forces in the Gambia. *African Affairs*, 122 (486), 147–166. <https://doi.org/10.1093/afraf/adad002>.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. The Free Press.
- Gibler, D. M., & Hutchison, M. L. (2013). Territorial Issues, Audience Costs, and the Democratic Peace: The Importance of Issue Salience. *The Journal of Politics*, 75 (4), 879–893. <https://doi.org/10.1017/s0022381613000923>.

- Heidegger, M. (1977). *The Question Concerning Technology*. Harper & Row. <https://www2.hawaii.edu/~freeman/courses/phil394/The%20Question%20Concerning%20Technology.pdf>.
- Independent. (2023). Donald Trump claims he could end war in Ukraine in a day if re-elected to White House. <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/donald-trump-ukraine-putin-farage-b2331973.html> (дата доступу: 23.04.2025).
- NBC. (2025). *Trump says he 'couldn't care less' if foreign automakers raise prices due to tariffs*. <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-says-couldnt-care-less-automakers-raise-prices-tariffs-rcna198731> (дата доступу: 29.04.2025).
- Sartori, G. (1975). Will Democracy Kill Democracy? Decision-Making by Majorities and by Committees. *Government and Opposition*, 10 (2), 131-158. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1975.tb00633.x>.
- Searle, J. R. (1976). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press.